

ל ק ח י ס י נ י

דבר ראש המטה הכללי

רב־אלוף י. רבין

עשור
לקדש

לוי אשכול, ראש ממשלה

ושד"ה בטחון

בעשור ל"קדש"

כאשר באים לבחון מערכה צבאית, אפשר לעשות זאת מזווית-ראיה שונות. אפשר לבחון את המערכה על מהלכיה השונים — האם מוצו בה באמת כל האפשרויות עלידי צד זה או אחר, בהתאם למשי-מותיהם; האם כלי הנשק השונים הובאו לידי ביטוי מקסימלי; האם המפקדים, על זרגותיהם השונות, הוכיחו מנהיגות, כושר-החלטה ויכולת למצות כהל-כה את האפשרויות המזדמנות בקרב; והאם הכו-חות הלוחמים גילו אותו כוח לחימה, שבלעדיו לא הנשק ולא המהלכים הטקטיים הנכונים יכולים לבוא לידי ביטוי שלם.

אין כונתי לבחון כאן את מערכת סיני בסוג זה של ניתוח. נוהגים לומר בדרך אירוניה על הגנרלים, שהם מתכוננים למלחמה הבאה כפי תלמודם במלחמה הקודמת. מאז "קדש" ועד היום נשחנו הרבה ממרכיבי-היסוד, הן בסוג כלי-הנשק ובאיכותם והן במספר הכלים שיופעלו בהתנגשות אם תקרה; ואף הרקע המדיני, שהיה מסגרת לפעולות סיני, לא יחזור שנית. לפיכך, לא אנתח מהלכים, אלא אנסה להתרכז בעיקרי ההישגים של מבצע "קדש", אלה שמשמעותם לא רק בעבר, אלא גם בהווה ואולי אף בעתיד. גישה כזו לבחינת מערכה-שבעבר יש לה מגבלות משלה; ועיקרן בכך, שבראיה לאחור יש נטיה לראות את הדברים בצורה מאוזנת, שהיא לפעמים מנותקת מהקשרי-המושגים ואופני-הראיה, שקבעו לא במעט את דמות המערכה בשעתה. זאת ועוד. אין זה קל להשתחרר, לעתים, מיחס רגשי למערכה, שהפכה גם לאגדה יפה, ולא קל לעמוד על עובדות ולהגיע למסקנות, שלפעמים אינן תור-אמות הל-רירות זה.

כונתי לחלק את דברי לפרקים הבאים:

- הישגי "קדש", ובעיקר אלה שלהם משמעות בהווה ובעתיד.
- מה לא הושג ב"קדש".
- הדברים, שסביר שהיו מיוחדים ואופייניים ל"קדש" בלבד, וספק היחזור בעתיד.
- הדברים מלקחי "קדש", שיש לטפחם ולהעמיקם.

הישיגי "קדש"

בתיספר צבאיים מלמדים את אמנות ניהול המלחמה, וכלי-מוד זה כללי "עשה" ו"לא תעשה". אך כל קרב, כל מערכה וכל מלחמה נמדדים, בראש וראשונה, בתוצאותיהם. אין חשי-בות רבה, אם התוצאות הללו הושגו על פי כללים נכונים או בלתי נכונים של ניהול מלחמה, ואם המסיבות הצבאיות והמדיניות בשעת מעשה היו קבועות ועומדות או משתנות. מלחמה היא מאבק אכזרי, שמבחנו העליון הוא הצלחה, וכל השאר הם דברים משניים לחלוטין.

לכן, עלינו להדגיש בראש וראשונה, שמבצע "קדש", בתור צאותיו הצבאיות, היה מן המבצעים המוצלחים ביותר של צבא-הגנה-לישראל עד כה. ואין זה משנה כלל, אם היו לכך תנאים מסייעים, שאין להניח כי יעמדו לנו גם בעתיד.

ההישג הראשון והחשוב בעיני מכולם הוא, לדעתי, הישג משולב, בחינת מטבע ששתי פנים לה. הראשונה — חיזוק כוח ההרתעה הישראלי והעמקת התודעה הערבית, כי פעולה מלחמתית נגד ישראל היא קשה ביותר, וטמונות בה סכנות רציניות. והשניה — הדגשת יכולתה הצבאית של ישראל

והגברת בטחון צה"ל בכוחו. לא נוכל לעמוד נכונה על מש-מעות זו, בלי שנסקור לאחור את התקופה שקדמה למערכת סיני. משטר כת הקצינים של עבד-א-נאצר קם במצרים ב-1952, בעקבות הדחת המלך פארוק, על רקע הכשלון המצרי במלחמת-הקוממיות — אך לא היתה זאת הסיבה היחידה למרירות שהצטברה במצרים נגד משטר המלך פארוק. המפלה במלחמה עם ישראל שימשה כקטליזטור, שעורר את שאיפת כת הקצינים להתאגד ולבצע את ההפיכה. באופן טבעי, השקיעה כת הקצינים לאחר נצחונה מאמץ בחיזוק עוצמתו של הצבא המצרי ובנסיון לחולל מהפכה בדמות החייל, הקצין והיחידה המצריים. כאשר נחתמה עסקת הנשק עם ברה"מ, גבר החשש, כי מהפכה חברתית בצבא המצרי, שתשולב בהתעצמות רבה בכלי-נשק חדישים ומשוכללים, עלולה להוביל להתחזקות גדולה של מצרים, ובעקבותיה — לסיכון ממשי שיעורערו יחסי הכוחות בין ערב לישראל. גם משקיפים צבאיים מעולים שביקרו במצרים לא יכלו שלא להתרשם (התרשמות, שהוכחה לאחר מכן כשטחית) מהשוני והשינוי בדמותו של צבא זה ובציודו. נסתמנה בבהירות סכנה, ששליטי מצרים החדשים יעריכו הערכה מוגזמת את כוחם הצבאי, דבר אשר יביאם לאמונה, שיכולים הם לקרוא תגר על ישראל. סביר להניח, שהפעלת ה"פידאיון" בהיקף ובמשימות כפי שפעלו בשנות 1954, 1955 ו-1956 היתה שלב ראשון בתכנית מצרית משולבת, שנתכונה לערער את בט-חונה של ישראל ולמוטט את מערכת ישובי-הספר; לאחר שלב זה, עם השלמת ההתעצמות וקליטת הנשק הרוסי על-ידי מצרים, יבוא השלב השני — הכרעת ישראל בכוח צבאי, באמצעות המפקדה הערבית וההסכמים הצבאיים שמדי-נות ערב חתמו עליהם באותה תקופה.

תוצאותיו של מבצע "קדש" הוכיחו, שביסודו של דבר, דמות החייל והקצין ביחידה המצרית לא שונו מהותית. יתר על כן, המסקנות המדיניות-צבאיות שהסיקו שליטי מצרים ממערכת סיני היו בבחינת, "הנכחה ברותחין" — נזהר בצו-נים". את מסקנות המשטר המצרי ממבצע "קדש" ניתן לסכם בשתי נקודות עיקריות:

● התמודדות עם ישראל היא מבצע צבאי קשה, המחייב מאמצים ואמצעים אדירים. הכנתם של אלה ובנייתם, ויצירת המסיבות המדיניות שתאפשרה להביאם לידי ביטוי — הינם מעשים גדולים, מורכבים ומסובכים, שלא היום או מחר יהיו נכונים להם. אפשר להסיק זאת מדברי מנהיגי מצרים בהז-דמנויות שונות, כמו, לדוגמה, בנאום עבד-א-נאצר לרגל ה-1 במאי 1965: "בוא יבוא היום, שהערבים אכן יצליחו לגייס 2—3 מיליון חיילים, ואז לא יהיה לאל ידה של ישראל לעמוד בפני מיליונים אלה. לנו יש כוח-אדם, ובכוח זה יכולים אנו להיות בעמדה עדיפה על ישראל".

בנאומו בוועידת "ארגון השחרור הפלשטינאי" בקהיר, בי-31 במאי אשתקד, אמר עבד-א-נאצר: "האם נוכל להילחם בצורה ספונטנית? לא ולא! עלינו להיערך, להצטייד ולהת-כונן, כדי לעמוד מול ישראל ומול אלה העומדים מאחורי ישראל".

בנאומיו בהזדמנויות נוספות בקהיר, במוסקבה בקיץ 1965 ובאלכסנדריה בקיץ 1966, הוסיף עוד, כי מלחמה בישראל ובעומדים מאחוריה מחייבת כוננות והצטיידות, פיתוח תעשיה

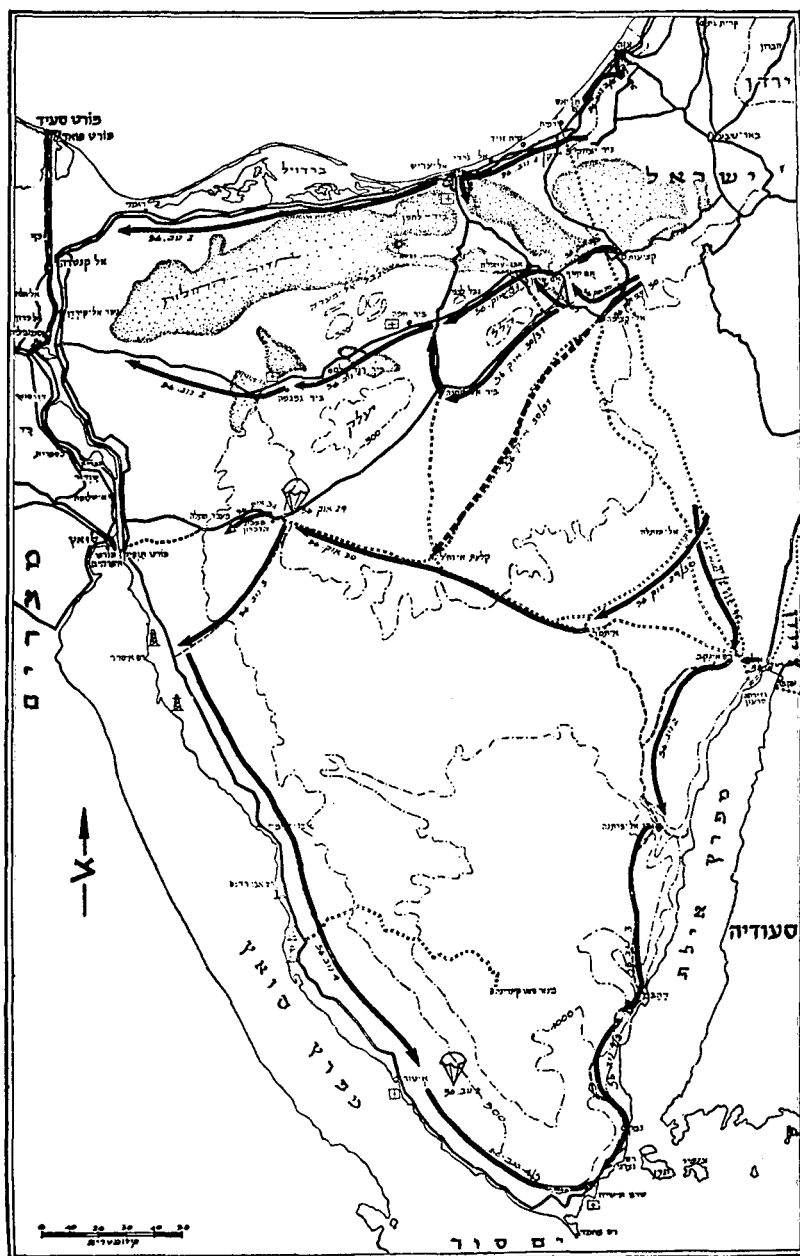
„בהגיע הרגע בו יהיה עלינו להיכנס למלחמה, חייבת זו להיות כוללת. מה יהיה, אם נפתח במלחמה-למחצה, אשר תפתח למלחמה מקפת, בעוד אנו בלתי מוכנים למאמץ המכריע?“ והדברים נש- מעו שוב בכנס אש"פ לאמור: „עלינו להיות גלויי-לב ולקבוע, כי קודם כל יש להבטיח הגנה ערבית, ובאותו זמן גם נתכונן להשיג את מטרותינו העיקריות...“

מאז תום מערכת סיני ועד היום רואים אנו, ששני עקרונות אלה הם המכונים והמדריכים את מדיניות המשטר הנוכחי במצרים, כמעט בכל שאלה בטחונית- צבאית הקשורה בישראל. כך הוא באשר לקיום השקט בגבולות ישראל-מצרים ובהשגת כוח-החירום של ה"א"מ על מכונו, וכך בסוגית חופש השיט במיצרי אילת — שני ההישגים הבולטים, המר- חשיים והממשיים של מערכת סיני; וכך אף לגבי הבעיות החדשות שצצו מאז, כמו פעולות ה"פתח" וה"המלחמה העמ- מית" — להם מטיפה סוריה — וכך גם באשר להפעלת המוביל הארצי ולעמידת- תה של מצרים מן הצד לנוכח ההתנג- שויות לרגל ביצוע תכנית ההסיה הסר- רית. כל זה שריר וקיים, כל עוד יחסי- הכוחות הצבאיים-הבסיסיים בין ישראל לארצות-ערב אינם מופרים לרעת ישר- אל, כל עוד עוצמתה הצבאית של ישר- ראל היא כזו, שאין ביכולתן של מצרים ומדינות ערב האחרות לצאת נגדה למל- חמה, וכל עוד יודעים הערבים, שישנם עניינים, שהם לגבי ישראל בחינת "יהרג ובל יעבור".

בעיני, זהו ההישג העיקרי והמרכזי של מערכת סיני; וכל ההישגים שעוד אמנה בהמשך הם, בעיקרם, פועל-יוצא ממנו.

הנקודה השניה, שאותה ציינתי כ"צד השני של המטבע בעלת שתי הפנים", היא תחושת הבטחון של צה"ל בכוחו, והוכחת יכולתה הצבאית של ישראל. במערכת סיני הוכיח צה"ל התקדמותו הרבה ביכולתו הצבאית מאז מלחמת הקוממיות, במיוחד בכל הקשור בקרב-תנועה מהיר של עוצבות שריון, בהפעלת צנחנים לעומק, מערכי האויב, בכושר הלחימה המעולה של חטיבות הרגלים, במבצעי הבקעה, בשילוב יעיל של חיל-האוויר למשימות-אמנעה וסיוע-קרוב ובפעולת הזרוע הימית. הישגיו הבולטים בשדה-הקרוב הקנו — ובצדק — בטחון בדרך הפעולה, בכושר המפקדים וביעילות המסגרת הכללית.

בהכרעה כוללת זו אין חשיבות לטפל בפרטי משגים, שודאי אירעו במהלך קרב זה או אחר. עם זאת אין להתעלם מכך, כי בהרגשת בטחון — אם היא מופרזת, וחלה על תנאים

וחקלאות ותכנון מושלם. הוא חוזר ומדגיש בדבריו, כי אם רוצים מלחמה בישראל, יש להצטייד ולהתארגן בצורה, שתודא מראש יחסי כוחות צבאיים ומסיבות מדיניות, אשר יודאו מצדם את ההכרעה במלחמה עוד טרם החלה.

● המלחמה של הערבים בישראל אינה ניתנת לחלוקה לשני עורין. לקח זה נלמד מהפעלת ה"פידאיון", שנכשלה והביאה בעקבותיה את מערכת סיני. מאלפים בעניין זה דברי עבד- אנ-נאצר בהודמנויות שונות, ובמיוחד בשיחה עם מי שהיה סגן-נשיא קע"מ, אכרם חוראני הסורי, בה אמר (על-פי חוסנין הייכל ב"18 במאי 1962): „אינני מכיר דבר, ששמו פעולות, צבאיות-למחצה, יש מלחמה ולא, מלחמה-למחצה. זה מוכיר לי את מלחמת 1948, שאכן היתה בחינת פעולות, צבאיות-למחצה מן הצד הערבי.“

יותר מכל מדינה ערבית אחרת. מערכת סיני גרמה, אמנם, שינוי מהותי בגישת מצרים לבעיה הישראלית, אך ספק אם שינתה את מטרותיה היסודיות כלפי ישראל.

מערכת סיני לא הביאה שום שינוי בגבולות ישראל, כפי שהללו הותוו כתוצאה ממלחמת הקוממיות, בהסכם שביתת הנשק בין ישראל למצרים. אכן, בעקבות מערכת סיני נוצר מעין תקדים מדיני, שלא היה קיים אחרי מלחמת הקוממיות. אחרי מלחמה זו נסוגונו, בלחץ מדיני, משטחים שנכבשו על ידי צה"ל בלבנון ובסין. גם בתום מערכת סיני נסוגונו, בלחץ מדיני משטח סיני, אך הפעם נסוגונו גם משטח רחב ידיים — רצועת עזה — שהיה בשעתו חלק מארץ ישראל המנדטורית, ויש בכך שוני מהותי ניכר בין מלחמת הקוממיות לבין מערכת סיני. אין לשכוח, כמובן, שבענין זה לא נותרה ברירה, במסיבות המדיניות שנוצרו באותה עת.

מדיניות ישראל במערכת סיני

את גודלו של צה"ל ועוצמתו הכוללת יקבעו:

- הצורך לעמוד בעת מלחמה מול כל צבאות ערב, ומול עוצמתם הכוללת.
- איכותו של צה"ל, המלמדת אותנו, שאין הכרח להעמיד מול כל מטוס, כל טנק, וכל חייל של צבאות ערב אותו מספר של חיילים וכלי נשק ישראליים.
- העובדה, שצה"ל הוא צבא אחיד, ושצבאות ערב הם צבאות של מספר מדינות. באופן טבעי, כשעומד צבא אחיד מול צבאותיהן של מספר מדינות, יש לו כבר יתרון בכך. בדרך כלל, חייב צה"ל להניח, שייגזר עליו לעמוד תמיד בנחיתות מספרית בהשוואה לכלל הכוח הצבאי העומד מולו, ועל אף זאת יהיה עליו למלא את משימתו — אם בהגנה ואם בהתקפה. אך נחיתותו המספרית הכוללת אסור לה שתתבטא גם במקום בו יבחר צה"ל כנקודת המאמץ העיקרי. היכולת להביא לידי עדיפות כמותית במקום ובזמן בו בחר צה"ל להשיג את ההכרעה, היא המבחן ליכולת פיקודו. על אף העובדה, שבמבצע "קדש" היו כוחות ניכרים מרותקים בגבולות המדינות האחרות, שמא תנסינה להתערב כנגד ישראל, הרי היה לצה"ל, למעשה, יתרון מספרי כולל מול הכוחות המצריים שבזירת סיני.
- יתר על כן, המשימה העיקרית והמרכזית של חיל-האוויר — ניטרול חיל-האוויר המצרי והריסתו — לא על-ידו בוצעה, בעקבות המסיבות המיוחדות שהתפתחו תוך כדי מערכת סיני. לפיכך יכול היה עיקרו של חיל-האוויר, ובמידה מסוימת אף חיל-הים, להיפנות למשימות סיוע-צמוד לכוחות היבשה.
- צירוף מסיבות זה, של שנת 1956, סייע להחשט מהירות התקדמותם של של כוחות צה"ל מכאן, ועזר למוטט את כושר עמידתם ואת רצון הלחימה של המצרים בסיני מכאן. יתר על כן, הודות לצירוף המסיבות ומהירות הפעולות ניתן היה להשלים פעולה צבאית, רחבת-היקף כל-כך ובעלת תוצאות כה מזהירות, באבידות מועטות יחסית.
- בשום פנים ואופן אסור לנו להניח כיסוד וכנקודת-מוצא — הן לבנין כוחות צה"ל בעתיד והן לגבי מושגינו על קשיי הלחימה והאבידות הכרוכות בה — כי צירוף המסיבות המדיניות והצבאיות שהיו קיימות בעת מערכת סיני יחזור גם בעתיד.

ומסיבות שבחיק העתיד, שאינם דומים לאלה שהיו במערכת סיני — עלולה להיות טמונה גם סכנה.

הישיגה המעשי של מערכת סיני הם, כאמור: מיצרים פתוחים ושיט חופשי בהם — הישג שהביא לפיתוח הנגב ובמיוחד לפיתוחה של אילת, פתח שערים ואופקים חדשים לפעילות ישראלית במזרח-אפריקה וגשר למזרח הרחוק ול-אסיה התיכונה — אפשרויות שאנו נמצאים רק בתחילת הדרך למיצוין.

הישג אחר הוא השקט היחסי בגבול הרצועה, שהפך בשנים האחרונות כמעט לגבול השקט ביותר שבגבולות ישראל עם המדינות הערביות השכנות. היום קשה אף להעריך את משמעותו של שקט זה לפיתוח ישובי הספר והעיירות החדשות ולפיתוח הנגב בכללו. מי שזוכר את הרגשת חוסר הבטחון ששררה בישובים ובדרכי הדרום בשנים 1954, 1955 ו-1956 -- רק הוא יכול להעריך מלוא משמעותו של הישג זה.

*

מערכת סיני העלתה את ישראל בחזקה ובתוקף על מפתו של המזרח-התיכון, כמדינה שיש להתחשב בה ושכדאי לקשור קשרים עמה, משום עוצמתה הצבאית ויכולתה המדינית. למערכת סיני היתה השפעה ניכרת על פיתוחם והגברתם של קשרי ישראל עם מדינות לא-ערביות רבות באפריקה וב-אסיה, בהחידרה את ישראל נחרצות להכרתן ולתודעתן. אין זה מקרי כלל וכלל, שקשריה של ישראל עם מדינות רבות באזור זה, שהיו עצמאיות עוד לפני מערכת סיני, עלו ופרחו דוקא לאחר המערכה. כן עלתה יוקרתה הצבאית של ישראל בעיני מדינות רבות באירופה וביבשות אחרות, במיוחד לאור האפשרות להשוות הצלחתה הצבאית של ישראל — מול כשלונן, למעשה, של המעצמות הגדולות צרפת ובריטניה בפעולתן באותה תקופה נגד מצרים במסע סואץ. יוקרה זו היתה בין הגורמים שסייעו להתעצמות צה"ל ולנטיה להגיש לו סיוע צבאי, שכן לא היה ספק לאיש, שהסיוע ניתן לצבא חזק, שבהיות הצידוד בידו יוכל להשתמש בו בצורה ובאופן היעילים ביותר.

מדיניות ישראל במערכת סיני

לכל מלחמה ולכל מבצע יש מטרות, שלאורן יש לבחון בדרך כלל את ההישגים. כבר קלאוזוויץ אמר, שהמלחמה היא המי שך המדיניות באמצעים אחרים. טבעי איפוא, שמערכה צבאית בוחנים לא רק לפי תוצאותיה הצבאיות, אלא במידה לא פחותה, ואף עולה על כך, לפי מידת השגתן של המטרות המדיניות. ואילו בהתרחש מלחמה או מערכה צבאית בהיקף גדול, יש מקום לבחון תוצאותיה לא רק על פי מטרותיה המוצהרות, אלא גם על רקע מכלול הבעיות הרחב יותר, עליו מתמודדים שני הצדדים היריבים.

אין לומר, שתוצאותיה של מערכת סיני הביאו לידי הסדר היחסים בין ישראל למצרים, ואף לא בין ישראל לאחת מארצות ערב. ספק אם בכוחה של מערכה צבאית כל שהיא להביא לידי הסדר כזה, אך אין גם להתעלם מן הדבר, משטרו של עבד-א-נאצר, אם כי זועזע במידה רבה, לא התמוטט כתוצאה ממערכת סיני, וכאז כן היום מהוה מצרים, בראשותו של עבד-א-נאצר, את צירופם של פוטנציאל ויכולת צבאית ומדינית, המסכנים את בטחונה של ישראל.